

(Δημοσιεύθηκε στο περιοδικό *ΜΑΓΝΗΣΙΑ*, εξαμηνιαία έκδοση της Εταιρείας Κοινωνικής Παρέμβασης και Πολιτισμού (ΕΚΠΟΛ), Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Μαγνησίας, τεύχ. 1, Νοέμβριος 2003, σελ. 111-113.

Τα Ολύμπια του Ρήγα και οι πρόσφατες έρευνες

Κατά το 1797, τη χρονιά που ο Ρήγας βρισκόταν στη Βιέννη και ετοιμάζε, πριν από την κάθοδό του στην Ελλάδα, το επαναστατικό του σχέδιο για την αποτίναξη της πολύχρονης σκλαβιάς, εξέδωσε βιβλία και έντυπα, τα οποία ενίσχυαν την ιστορική αυτογνωσία των σκλαβωμένων Ελλήνων. Εκτός από τη μνημειώδη *Χάρτα της Ελλάδος*, το Σύνταγμά του, την εικόνα του Μεγάλου Αλεξάνδρου, το βιβλίο *Νέος Ανάχαρσις*, εξέδωσε και *Τα Ολύμπια*, που αποτελούν το πρώτο μέρος του βιβλίου *Ο Ηθικός Τρίπους*. Η μετάφραση και έκδοση του έργου *Τα Ολύμπια* του Μεταστάσιο εντάσσεται στη γενικότερη τακτική του Ρήγα να ενισχύσει το φρόνημα των σκλαβωμένων με την αναφορά στη δόξα, το μεγαλείο και τα κατορθώματα των αρχαίων προγόνων. Κατ' αυτόν τον τρόπο θα είναι δυνατόν να τους εμπνεύσει και να τους οδηγήσει στην απόφαση να αδράξουν τα όπλα και να επαναστατήσουν κατά του τυράννου και να εγκαθιδρύσουν την δημοκρατική του πολιτεία.

Η πρόσφατη φωτομηχανική επανέκδοση των *Ολυμπίων*¹, με την επιμέλεια του γράφοντος, έδωσε την ευκαιρία για μια πιο ουσιαστική μελέτη του έργου, που είχε ως αποτέλεσμα να απαντηθούν ορισμένοι προβληματισμοί της ιστορικής έρευνας για τον Ρήγα. Και πρώτα-πρώτα συντάχθηκε για *Τα Ολύμπια* το Ευρετήριο, για πρώτη φορά, ονομάτων προσώπων, τόπων και πραγμάτων, το οποίο δείχνει τον λεκτικό πλούτο του Ρήγα και θα είναι πολύ χρήσιμο στους μελετητές και ερευνητές.

Διαπιστώσεις

Κατά την μελέτη του κειμένου έγινε μια σημαντική διαπίστωση ότι το έργο αυτό του Ρήγα *Τα Ολύμπια* δεν περιέχει ξένες λέξεις, όπως τα άλλα έργα της πρώτης περιόδου του 1790, *Φυσικής απάνθισμα* και *Σχολείον των ντελικάτων εραστών*, αλλά και της δευτέρας περιόδου του 1797, *Νέος Ανάχαρσις*, *Θούριος* και *Σύνταγμα*. Μόνο επίσης η εκ τριών σελίδων *Επαναστατική Προκήρυξη*, όπως από την έρευνα βεβαιώθηκε, δεν περιέχει ξένες λέξεις, που μας κάνει να υποθέσουμε ότι και τα δύο αυτά έργα τουλάχιστον θα διορθώθηκαν πριν από την εκτύπωσή τους, τον Αύγουστο του 1797.

Δόθηκε επί πλέον απάντηση στο ερώτημα αν η μετάφραση των *Ολυμπίων* ήταν του Ρήγα ή κάποιου φίλου του, όπως υποστηρίχθηκε από τον Κωνστ. Άμαντο και συχνά επαναλαμβάνεται μέχρι και πρόσφατα από διάφορους συγγραφείς, εξ αιτίας του γεγονότος ότι η έκδοση δεν φέρει στον τίτλο το όνομα του μεταφραστή παρά μόνο στα «Προλεγόμενα» αναγράφεται το όνομα του Ρήγα. Η ένσταση αυτή

¹ Ρήγα Βελεστινλή, *Ο Ηθικός Τρίπους*, Βιέννη 1797, φωτομηχανική επανέκδοση από την Επιστημονική Εταιρεία Μελέτης Φερών-Βελεστινίου-Ρήγα, με Επιμέλεια-Εισαγωγή-Ευρετήριο Δημ. Καραμπερόπουλου, Αθήνα 2001. *Ο Ηθικός Τρίπους* έχει εκδοθεί από τον Λέανδρο Βρανούση, στη Σειρά Άπαντα Νεοελλήνων Κλασικών, Αθήνα 1968 και πρόσφατα το 2000 από την Βουλή των Ελλήνων, επιμέλεια Άννας Ταμπάκη.

είναι εν πολλοίς σοβαρή, διότι έμμεσα αποδίδεται μομφή στον Ρήγα, πως τάχα οικειοποιήθηκε πνευματικό μόχθο άλλου και δεν τον μνημόνευσε, παρά έθεσε το όνομά του στο εισαγωγικό κείμενο του βιβλίου.

Από τα εξωκειμενικά στοιχεία για την πατρότητα της μετάφρασης ενδεικτικά αναφέρουμε τα αναγραφόμενα στα έγγραφα των αυστριακών ανακρίσεων, όπου ο Ρήγας λέγει ότι ο ίδιος είναι ο μεταφραστής των δύο έργων: «*Ομολογεί ο Ρήγας ...ότι εξέδωκεν έργον επιγραφόμενον Ο Ηθικός Τρίπους, τούθ' όπερ μετέφρασεν ελληνιστί μέρος μεν εκ του ιταλικού του Αββά Μεταστασίου, μέρος δε εκ της Βοσκοπούλας των Άλπεων του Γάλλου συγγραφέως Μαρμοντέλ...*»². Ομοίως, στην πατρότητα των δύο έργων αναφέρεται και ο Αντώνιος Κορωνιός, ο μεταφραστής του τρίτου έργου, *Ο πρώτος Ναύτης*, ο οποίος έστειλε τη μετάφρασή του στον Ρήγα και εμφαντικά τονίζει ότι συνεκδόθηκε «*μετά των ιδίων αυτού [=του Ρήγα] μεταφράσεων εν τω βιβλίω τω φέροντι τον τίτλον Ηθικός τρίπους, όπερ ο Ρήγας εξέδωκε κατά την ιδίαν ομολογίαν προς αναμόρφωσιν του ελληνικού έθνους*».

Ο Ρήγας μεταφραστής των *Ολυμπίων*

Μελετώντας όμως το κείμενο των *Ολυμπίων* μπορέσαμε να τεκμηριώσουμε με ενδοκειμενικά στοιχεία την πατρότητα της μετάφρασης, ότι δηλαδή είναι έργο του Ρήγα Βελεστινλή. Κατ' αυτόν τον τρόπο αποδεικνύονται αστήρικτοι οι μέχρι τώρα διατυπωθέντες ισχυρισμοί πως τάχα ο Ρήγας δεν είναι ο μεταφραστής των *Ολυμπίων* και πως δεν θα ήταν δυνατόν να μεταφράσει ένα τέτοιο έργο και να γράψει ένα χορικό σε αρχαία διάλεκτο.

Η ενδοκειμενική τεκμηρίωση της πατρότητας στοιχειοθετήθηκε με την ανεύρεση χαρακτηριστικών λέξεων με την πρόθεση «συν» στο κείμενο του Ρήγα, στα *Προλεγόμενα*, «*συναντικτυπούνται*» «*συναντιξεμυστηρεύονται*», και παράλληλα στο έργο των *Ολυμπίων*, «*συνεπαρρησιάσθη, συνεκκομίζων, συνεναγκαλίζονται*». Η διαπίστωση αυτή δηλώνει ότι είναι κοινός ο συγγραφέας των δύο αυτών κειμένων, ο Ρήγας. Εις επίρρωση της θέσης αυτής έρχεται να προσφέρει και το γεγονός ότι ο Ρήγας αναγράφει τέτοιες χαρακτηριστικές λέξεις και στα έργα του *Νέος Ανάχαρσις* «*συναντεσφετεριζόμενοι, συναντιβλέπωνται, συνεπροσβάλλοντο, συνανταγωνισθώσιν, συνανταγαπώντο, συναντεκζητούντο, συναντερίζονται*» και *Δίκαια του Ανθρώπου*, άρθρο 1 «*συναντιτρώγονται*».

Η χρησιμοποίηση τέτοιων πολυσύνθετων λέξεων, που κατά κανόνα είναι κατασκευασμένες, «*πεπονημένες*» από τον Ρήγα με δύο τρεις προθέσεις και με ιδιαίτερη χρήση της πρόθεσης «σύν», ως πρώτο συνθετικό και με τη σημασία του «*ομού, μαζί*»³, θεωρούμε ότι αποτελεί μια πολύ ισχυρή ενδοκειμενική απόδειξη ότι ο Ρήγας είναι ο συγγραφέας των *Προλεγόμενων* και του κειμένου των *Ολυμπίων*, όπως είναι και ο μεταφραστής του μεγαλύτερου μέρους του τετάρτου τόμου του *Νέου Αναχάρσιδος* και των *Δικαίων του Ανθρώπου*.

Ολυμπιακά αγωνίσματα

Ο Ρήγας στην αρχή των *Ολυμπίων* παραθέτει τα *Προλεγόμενα*, στα οποία αναγράφει, με σχετική επεξήγηση, τα είδη των Ολυμπιακών αγωνισμάτων της

² Αιμ. Λεγράν, *Ανέκδοτα έγγραφα περί Ρήγα Βελεστινλή*, 1891, επανέκδοση από την Επιστημονική Εταιρεία Μελέτης Φερών-Βελεστίνου-Ρήγα, επιμ. Δημ. Καραμπερόπουλου, Αθήνα 1996, σελ. 65.

³ Η χρήση αυτή της πρόθεσης "συν" αποτελεί ίσως ένα χαρακτηριστικό και δηλωτικό της νοοτροπίας του Ρήγα, ο οποίος εργάσθηκε για τους συμπατριώτες και τους συνανθρώπους του.

αρχαιότητας⁴. Παράλληλα όμως προσφέρει και μια πολύ σημαντική πληροφορία πως μερικά ολυμπιακά αγωνίσματα διατηρούνταν κατά την εποχή του στη Θεσσαλία και σε όλη την Ελλάδα. Κατ' αυτόν τον τρόπο ο Ρήγας δείχνει έμμεσα την ιστορική συνέχεια των Ελλήνων, ενισχύοντας την ιστορική αυτοσυνειδησία των σκλαβωμένων, οι οποίοι ως απόγονοι των αρχαίων, όπως τονίζει ο Ρήγας, διατηρούν τα Ολυμπιακά αγωνίσματα. Σημειώνει ακόμη ότι οι Ολυμπιακοί Αγώνες «επανηγυρίζοντο από τους προπάτορές μας» συνδέοντας κατ' αυτόν τον τρόπο τους συγχρόνους Έλληνες με τους αρχαίους. Επί πλέον, προσφέρει και ένα αίσθημα αισιοδοξίας ότι θα πρέπει όχι μόνον να διατηρούν στα χρόνια της σκλαβιάς τα Ολυμπιακά αγωνίσματα, αλλά και μετά την επανάσταση του στην Ελλάδα να τους προσδώσουν την αίγλη που πρέπει να έχουν, ώστε να «πανηγυρίζονται» από τους απογόνους των «προπατόρων» τους.

Ο Ρήγας ασχολείται προσέτι με τους Ολυμπιακούς αγώνες στο βιβλίο που μετέφρασε *Νέος Ανάχαρσις*⁵, όπου ένα κεφάλαιο από εβδομήντα σελίδες είναι αφιερωμένο σ' αυτούς, αναγράφοντας μάλιστα ως κεφαλίδα σε κάθε φύλλο του κεφαλαίου το «Ολυμπιακοί Αγώνες». Ακόμη στη *Χάρτα της Ελλάδος*, στο φύλλο εννέα, παραθέτει το τοπογραφικό διάγραμμα της αρχαίας Ολυμπίας, όπου τελούνταν οι Ολυμπιακοί αγώνες, καθώς επίσης και στον τίτλο της *Χάρτας* στο φύλλο τέσσερα έχει παραστάσεις από τα ολυμπιακά αγωνίσματα, της ελεύθερης πάλης, της ιπποδρομίας και της αρματοδρομίας. Τις παραστάσεις αυτές με τα ολυμπιακά αγωνίσματα ο Ρήγας τις θέτει, όπως έχει δείξει ο Λεάνδρος Βρανούσης⁶, στην αρχή των τριών κεφαλαίων των *Ολυμπίων*, ενώ διακοσμεί την σελίδα τίτλου με την παράσταση του Ολυμπίου Διός, προ τιμής του οποίου τελούνταν τα Ολυμπιακά αγωνίσματα.

Συμπληρωματικά, σημειώσουμε ότι η ιδέα των Ολυμπιακών αγώνων έκανε την εμφάνισή της στην επαναστατημένη Γαλλία, όπως διαβάζουμε σε φύλλα της *Εφημερίδος*⁷ των αδελφών Πούλιου. Συγκεκριμένα, δημοσιεύεται η είδηση ότι στις 10 Σεπτεμβρίου του 1793 ψηφίσθηκε μαζί με το νέο ημερολόγιο «*Κάθε τέταρτον χρόνον να γίνονται οι Ολύμπιοι αγώνες εις δόξαν της μεταβολής*», και όπως σημειώνεται αυτή η πρόταση άρεσε πολύ στο λαό, «*η Εθνοσυνέλευσις εψήφισεν οπού να δοθή εις τύπον*». Επίσης, αναφέρεται «*Η τελετή της 10 Αυγούστου επανηγυρίσθη εν ειρήνη, και κατά τα προγραφθέντα κανόνα εις τον κήπον του παλατίου του Λούξεμβούργ, όπου ήτον όλαι αι δημόσiai εξουσίαι, και οι πρέσβεις μόνον των δημοκρατικών δυνάμεων, (ούσα η εορτη κατά της βασιλείας) και ο της υψηλής Πόρτας. Η τελετή εσυνίστατο, (καθώς εις τον καιρόν των Ελλήνων) εις ύμνους, εις δρόμους και άλλα σωματικά, ή ηρωϊκά γυμνάσματα, κατά μίμησιν των ολυμπιακών αγώνων*»⁸.

Συμπερασματικά τονίζεται ότι οι πρόσφατες έρευνές μας απέδειξαν ότι το έργο *Τα Ολύμπια* του Μεταστάσιου, που περιλαμβάνεται στον *Ηθικό Τρίποδα*, Βιέννη 1797, είναι μετάφραση του ίδιου του Ρήγα και όχι κάποιου φίλου του, όπως

⁴ Με την ευκαιρία επισημαίνεται ότι ο Όμηρος στην *Οδύσσεια*, Θ 100 κ. εξ. αναφέρει τα αγωνίσματα δρόμος, πάλη, δίσκος, άλμα, πυγμή, ακόντιο κατά τη φιλοξενία του Οδυσσέα από του Φαίακες.

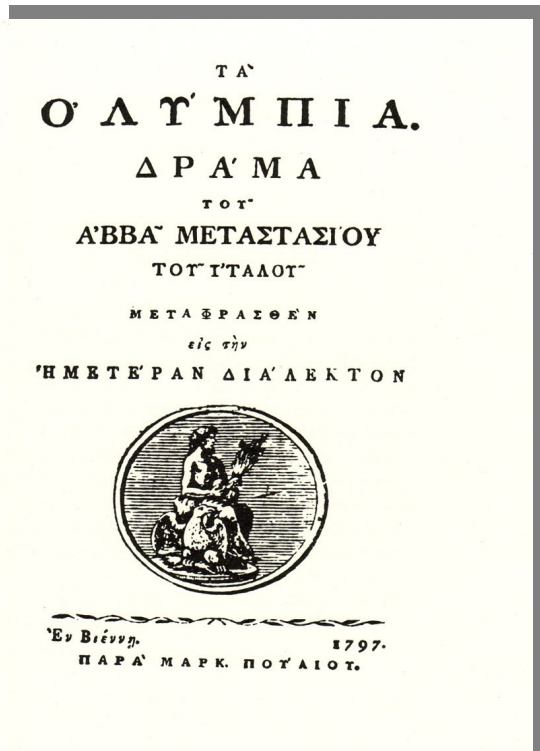
⁵ Ρήγα Βελεστινλή, *Νέος Ανάχαρσις*, Βιέννη 1797, φωτομηχανική επανέκδοση από την Επιστημονική Εταιρεία Μελέτης Φερών-Βελεστίνου-Ρήγα, με επιμέλεια-εισαγωγή-ευρετήριο Δρ. Δημ. Καραμπερόπουλου, Κεφάλαιο ΚΗ', «Οδοιπορεία εις Ηλείαν, Ολυμπιακοί αγώνες», σελ. 252-323.

⁶ Λ. Βρανούσης, «Ρήγας και Marmontel» στον τόμο *Αφιέρωμα στον Roger Millieux*, Αθήνα 1990, σελ. 121-157, και σε ανάτυπο με προσθήκες, Αθήνα 1992. Εδώ στη σελ. 131-132.

⁷ *Εφημερίς*, 4 Οκτωβρίου 1793, αρ. 80, σελ. 788.

⁸ *Εφημερίς*, 18 Αυγούστου 1797, αρ. 66, σελ. 761. Επίσης, αναφορά στους Ολυμπιακούς αγώνες γίνεται και στο φύλλο 9 Οκτωβρίου 1797, αρ. 81, σελ. 870 και 871.

αναγράφονται στις μέχρι τώρα εργασίες για το έργο αυτό. Επί πλέον διαπιστώνεται ότι *Τα Ολύμπια* είναι το έργο του Ρήγα, που δεν περιέχει ξένες λέξεις, στοιχείο το οποίο δείχνει ότι ο Ρήγας, όσο φθάνει στην επαναστατική του κορύφωση κατά το 1797, αποκαθαίρει το λεξιλόγιο του.

Ο τίτλος του έργου *Τα Ολύμπια*, Βιέννη 1797, που αποτελούσε το πρώτο τμήμα του *Ηθικού Τρίποδος*